

19. Horthy Miklós titkos iratai. – Old. 180.
20. Stercho P. Ob. cit. – P. 262.
21. Horthy Miklós titkos iratai. – Old. 186.
22. Поп И. Чехословацко-венгерские отношения. – С. 203.
23. Horthy Miklós titkos iratai. – Old. 185.
24. Документи и материалы кануна второй мировой войны. – Т.1. – С. 252-253.
25. Стерчо П. Карпато-українська держава. – С.180.
26. Документи и материалы кануна второй мировой войны. – Т. 1. – С. 264 ; Внешняя политика Чехословакии. 1918-1939. – М.: Изд. иностр. литературы, 1959. – С. 561.
27. Документи и материалы кануна второй мировой войны. – Т.1. – С.263.
28. Там же. – С. 266-267.
29. Год кризиса, 1938-1939: Документи и материалы: В 2 т. /М-во иностранных дел СССР [Редколегия: Ильичев Л. и др.]. – Москва: Политиздат, 1990. – Т. 1: 29 сентября 1938 г. – 31 мая 1939 г. – С. 121, 130.
30. Додатки. Документи // Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж, Нью-Йорк, Львів: НТШ, 1993. – С. 470.
31. Косик В. Назв. праця. – С.63.
32. Злепко Д. Українське питання у 1938-1939 роках і Третій Рейх //ЗНТШ. - Т. 228. - Львів, 1994. – С. 263.
33. Stercho P. Ob. cit. – P. 312.
34. Год кризиса. – С. 130.
35. Додатки. Документи. – С. 87, 95, 97.
36. Там же. – С. 100-101.
37. Злепко Д. Назв. праця. – С. 276.
38. Додатки. Документи //Косик В. Назв. праця. – С. 478.
39. Додатки. Документи. - С. 145.
40. Ádám M. Magyarország és a kisantant a harmincas években. - Budapest: Académia kiadó, 1968. – Old. 363.
41. Пушкаш А. Венгрия во второй мировой войне (1938-1944). – М.: Изд-во Ин-та международных отношений, 1963. – С. 76.
42. Додатки. Документи // Косик В. Назв. праця. – С. 478.
43. Stercho P. Ob. cit. – P. 348; Пушкаш А. Указ. соч. – С. 77.
44. Рейнольдс Д. Великобритания и “Третий Рейх”// Новая и новейшая история. – 1991. - № 3. – С.49; Ширер У. Указ. соч. – С. 488-489.
45. Луцюк А., Кордан Б. Англо-американські держави і українське національне питання // УІЖ. – 1992. – № 5. – С.111-112.

ЕТНІЧНИЙ ФАКТОР В ДІЯЛЬНОСТІ ПАРТІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ДЕМОКРАТІВ (КАДЕТІВ) В УКРАЇНІ (1917-20 рр.)

КУРТЯК В.

Найвпливовішою з усіх правих, монархічних загальноросійських партій в Україні була “Партія народної свободи”, більш відома, як партія кадетів. Як у Росії, так і в Україні соціальну базу партії складали вищі кола ліберальної інтелігенції і чиновництва, дрібна та середня буржуазія, земці. Щодо етнічної приналежності кадетів України можна зазначити: “партія складалася з росіян, українців, євреїв...” [1]. Чисельну перевагу мали росіяни, хоча і українців у цьому середовищі теж було чимало. Д. Соловей зазначає, що “на Україні... більшу частину цієї партії склали українці з походження...” [2]. Вдале формулювання – “українці з походження”, бо й справді єдиним, що в них ще залишалось українського – то це походження. Бо завдяки імперському вихованню поглядами вони були далеко від України, від розуміння насущних потреб нації.

Партія “Народної Свободи” відродилася в Україні з початком революційних заворушень. Хвиля українського відродження загрожувала ліквідувати всі залишки імперського всевладдя - і кадети стали на захист інтересів імперії. Проаналізувавши протоколи Установчих Зборів партії кадетів, що відбувалися в березні 1917 р., відзначаємо наступне. Насамперед, термінологія: всюди фігурує назва партії “Партія Народної Свободи”, хоча й не зазначено, який народ мається на увазі? Відповідь – однозначно це росіяни. У Росії, афішуючи свій лібералізм, кадети справді виступали за певні соціальні свободи й права для народу. Але що стосується національного питання в імперії, зокрема щодо українців, то тут їх позиція набувала зовсім відмінне забарвлення. Тому більш виваженою, на нашу думку, є іменування їх партією конституціоналістів-демократів (кадетів) з обов’язковою позначкою “і”, себто імперських. Партія мала статус дійсно

загальноросійської, крайовий осередок в Україні іменувався лише "осередком партії Народної свободи" [3]. Що стосується етнічної приналежності членів Комітету (провід) партії, то Установчі Збори затвердили його склад: "А.Анфциферов, П.Богуславський, М.Водяницький, Є.Волкова, І.Гонтарев, А.Десятов [голова], М.Іванов, А.Кюпфер, І.Ковалевський, С.Козлов, П.Кульжинський, М.Магнус, Г.Литварев, Г.Маклецов, І.Максимейко, Є.Москов, М.Соболев, І.Юшкевський, Є.Явченко, А.Фенін, Л.Таубер..." [4]. Переглядаючи протоколи засідань, знаходимо численні прізвища і інших членів партії. Переважають прізвища етноросійські, зустрічаються як прізвища імперсько-азійські, як то Мелік-Бабажанов, так і німецькі, за якими часто ховалися етнічні євреї (наприклад, Г.Кюпфер).

Загалом, у Росії партія підтримувала реформи, соціальні свободи, декларувала рівність усіх перед законом, відстоювала принципи демократії. Не заперечували і проти культурної автономії народом, розбудови місцевих мов і т.ін. Але коли справа стосувалася України, то тут у них була особлива позиція. В.Винниченко, який багато витерпів від кадетів, писав: "всюди пишні фрази про революцію, свободи, права. Але як часом дошкуляла наша впертість (домагань Автономії), то з-за їхніх істерик про свободи вишкірялися і зуби старої царської бюрократії і... погрози солдатськими багнетами... це блискучий зразок непохитної незмінності руської демократії в її цілях руського імперіалізму..." [5]. Це не дивно з шовіністів із "Союзу руського народу". Російська ліберальна інтелігенція всюди кричала за права і свободи, але в питанні про Україну таємно підтримувала чорносотенство. В.Винниченко так охарактеризував цей союз: "Воно (чорносотенство) шляхом чисто "русского человека" учуло, що в українському питанні його попередня до-революційна діяльність не тільки не зустріне нагани у панів сучасної політичної ситуації – руської демократії, а й ще, може, як не явне, то потайне признание, та й чого доброго й співробітництво й поміч..." [6]. Задаючися питанням, чому російська демократія зайняла таку двоїсту позицію відносно України, можна знайти відповідь у В.Винниченка: "Інакше стояла справа з Україною. Признання її автономії тягло за собою признание її окремої національності. А це значило зразу зменшити "єдиний великий руський народ" на 30-35 млн. З другого боку, це значило зразу перестати бути цілковитим, безконтрольним господарем багатой родючої, сахарної, вугільної, хлібної території. Далі, це значило признати за царизмом, та й самим собою вікову кривду щодо українського народу..." [7]. У 1917 р. партія "зай-

няла відверто ворожу позицію щодо визвольних змагань українського народу і почала прямувати до відбудови централістичної єдиної-неділимої Російської імперії..." [8].

Як не дивно, але з початком революції, кадети ввійшли до Центральної Ради і виступали проти російської реакції зі своїми звичними, демократичними гаслами. Постанова ЦК партії від 27 липня 1917 р. визначала: "По питанню участі партії в Центральній Українській Раді. Вважати можливою участь партійних організацій від окремих губерній, комітети яких вважають нашу участь необхідною" [9]. Іншими словами, ЦК "вмиває руки", він і не забороняє, але і не санкціонує участі партії в управлінні процесами в Центральній Раді. Але, з іншого боку, офіційно ввійшовши до Генерального Секретаріату, можна вважати, що партія визнає Україну, її автономію, більше того, визнає українців народом, а це вже забагато, як на кадетів. Тому: "В питанні про участь представників партії в Генеральному Секретаріаті. Вирішено: визнати нашу участь в ньому неможливою" [10]. Крім того, на черговому з'їзді партії, що відбувався 22-24 травня 1917 р. було затверджено конкретну програму, виголошену П. Мілюковим: "Збереження державної єдності Росії, це та межа, якої партія не переступить. Розклад держави на суверенні, хоч би й частково, одиниці для партії цілком неможливий" [11]. І ухвалено, що про автономію національну не може бути навіть і мови. Така категоричність дивна, як на П. Мілюкова. Його ж цілком можна вважати практичним політиком із реальним сприйняттям дійсності. Він володів достовірною інформацією, сам багато часу перебував у Києві. І все ж, відповідні до ситуації висновки йому зробити не вдалося. Свою позицію з українського питання він публічно виклав у виступі в Думі (13.03.1917р.): "Ті люди (українські автономісти) називають себе автономістами-федералістами. Я так далеко не йду... Я зовсім не поділяю їх змагань і уважав би здійснення їх програми для Росії шкідливим і небезпечним... З психологічного боку я розумію тих людей, розумію, чому вони висувують ті гасла. Але вірю і в еволюцію політичних програм..." [12]. У цій же промові він виголошував, що справжнього сепаратизму в Україні ще нема, але й український рух, на його думку, вже спинити неможливо. І подальше майбутнє залежатиме від того, як імперія виховуватиме цей український рух. Вважав, що якщо імперія спробує його придушити, що це стовідсоткова ймовірність, що сепаратистів в Україні буде тисячі і тисячі. Але якщо український рух "приручити" і "виховати" відповідно, то він піде у потрібному руслі. Що цього їм зробити не вдалося,

з'ясувалось, шойно Центральна Рада прийняла постанову про скликання Українських Установчих Зборів, які би мали вирішити долю України. На це не могли погодитися ліберали. І згорнувши гасла, що проголосували свободу, волю, відродження націй, вони покинули Центральну Раду, щоб стати по один бік з "Чорною Сотнею". Вони вийшли з Центральної Ради ще й тому, що були проти утворення українського війська і проти проголошення української мови на Україні урядовою [13]. Що кадети були проти будь-якого сепарування України від Росії – це загальноідомо. Тут треба виявити, в якій формі це проголошувалося. Так би мовити – дотримання стилю. Варто відзначити, що кадети, не зважаючи на весь свій шовінізм, завжди славилися своїм зовнішнім демократичним лоском, це були ніби "імперські держиморди з обличчям статуї Свободи". Пригляньмося до Меморандуму фракції кадетів у Харківській думі з приводу III Універсалу Центральної Ради: "1. Всеросійські Установчі Збори являються єдиним і верховним вершителем долі всієї Росії. 2. Скликання Українських Установчих Зборів, з суверенними повноваженнями, передбачає повну незалежність України від Росії, що з точки зору партії Народної Свободи є недопустимим. 3. Центральна Рада не обрана загальним голосуванням і не може бути визнана виразником волі всього населення краю... 6. Третій Універсал Української Центральної Ради і за джерелом свого походження, і за змістом не може бути визнаний актом державного значення, обов'язковим до виконання... [14] (Далі проголошується, як партія добре ставиться до українців і як вона захищатиме їх автономію, якщо та буде визначена на наступних умовах): ...б) єдність Росії не може бути порушена; в) мусить бути забезпечено правильне вираження волі (зверніть увагу – не "справедливе", а "правильне", себто так, щоб результати були "правильними", як тут не згадати турботу Сталінських НКВС-ів, щоб у всіх була правильна думка) зацікавленого населення; г) мусить бути забезпечені права російської мови, як загальнодержавної і міжнаціональної..." [15]. Отака пріоритетність визначальних факторів цієї позиції.

Аналізуючи документацію партії ми помітили, що такі прояви політичного життя як вибори, парламентська діяльність – є для них найголовнішою метою діяльності. Тому віхами періодизації їх діяльності можна вважати підготовку і вибори до Всеросійських Установчих Зборів, далі до Всеукраїнських Установчих Зборів, далі участь у Центральній Раді і інше. Тому питання про об'єднання в передвиборчий блок було справді важливим. "В блоки рекомен-

дується вступати, за винятком тих партій, ...які стоять як за відокремлення України, так і не визнають автономію України..." [16]. Здавалося б партія стала ліберальнішою, стала більш коректніше ставитися до домагань України. Та не слід забувати, що документи датовано груднем 1917 р., коли українська Революція широким фронтом розлилася по всіх теренах проживання українців. І в той же час цю "автономію" можна було розцінювати не краще, як запізнілу подачку, яка вже нікому не потрібна. Хоча всередині партії навіть цій уступці була велика опозиція. Один з чільних діячів комітету партії в січні 1918 р. оголосив про свій вихід через: "жахливе нерозуміння того, що наша партія повинна тепер в першу чергу перейматися російськими національними інтересами..." [17].

З питанням про автономію тісно пов'язане національне питання в Україні, відносини між українцями та національними меншинами. Партія кадетів мала на це свою однозначну позицію. Вона була в тому, що з одного – боку засуджувався імперський централізм в управлінні і гоніння на національну культуру, з іншого – зазначалось, яку шкоду може нанести суверенізація окремих одиниць імперії. При цьому наголошувалося, що імперія – це спільний витвір творчості братського населення імперії. Тому автономія, на їх думку, не тільки не розв'яже національне питання в імперії, а, навпаки, ускладнить його. Цікаво, що і національне питання вони тлумачили, як культурно-побутове. Створення мононаціональних держав для них настільки ж чуже, наскільки неприйнятна українцям державність, будована на імперському конгломераті націй. Говорячи про автономію всередині імперії, кадети готові її виділити "вищим територіальним союзам, об'єднаним за ознакою національних чи економічних особливостей..." [18]. Іншими словами, на автономію в Україні може претендувати, як Полісся чи Слобожанщина, за своїми культурно-побутовими особливостями, так і Донбас, за своїми економічними. Причому на теренах України автономні права мають бути збережені і за нацменшинами, бо на них в перспективі може опертися імперська влада в протидії корінній нації. А українці за цією схемою мали прав не більше, ніж татари чи євреї.

Дійсну їх позицію засвідчує заява, що підємувала їх політичну платформу, датована вона 7 січня 1918 р.: "Якщо ж волею історичної долі, в результаті важкого потрясіння, Росія буде у майбутньому мати за державний устрій федерацію, то партія Народної Свободи і в центральному парламенті і в представницьких зборах окремих штатів, буде повсякчас відстоювати

необхідність посилення значення союзної загальнодержавної влади і загалом щонайтісніше злиття окремих частин великої держави..." [19].

Це основа їх програми, на ній, мов на фундаменті, будувалися всі їх завдання, мета і засоби. Ця програма і лягла в основу політики партії в Україні, яка йшла дещо врозріз із загальноімперською платформом, зважаючи на тутешні обставини. Тому пункти Положення про політичну діяльність партії в Україні були такі: "...2. Найголовнішим і найдорожчим для партії принципом є начало єдності Росії, єдності в різномітті...4. Змагання до роз'єднання України з Росією (записано по прийняттю Центральною Радою IV Універсалу) не може не стати основним гаслом партії в Україні (підкр. в оригін. – В. К.)...

5. Для цього можна рекомендувати наступне: а) зближення з українською і іншими національними демократичними партіями в Україні, які не притримуються принципу "самостійності" і прагнуть зближення з Росією..." б) підтримка всіх кроків української влади в цьому напрямку.»

Важливо зазначити, що і в інших документах кадети посилаються на «волю населення» яка повинна бути визначальною, як в місцевому самоврядуванні, так і в питаннях національностей. Приклад: більшість населення в місті російськомовна – тоді беззаперечно російська мова повинна панувати в державному діловодстві, публічному спілкуванні і, загалом, всюди, де може зустрітися російськомовний житель. А те, що це місто із його жителями знаходиться на терені незалежної української держави, те їм байдуже. І будь-яке настоювання на правах української мови – це вже примусова "українізація". Хоча проблема мови видається і дріб'язковою, але насправді вона має величезне значення. При умові запровадження по українських містах "русского языка" – це автоматично діловодство по російськи, це панування імперського чиновництва (за гетьманату вони водили за собою тлумача, що перекладав накази на українську мову синхронним перекладом) і т.п.

Крім того, кадети, як найбільш впливова російська партія консервативних сил, брали активну участь у антиукраїнській діяльності різних російських товариств і клубів, в яких організовувалася більшість російського населення міст і околиць в Україні, щоб протистояти ширенню українського національного руху, і тим самим утримувати і надалі за собою ті значні привілеї, які вони мали до революції [21].

Квітень 1918 р. став переломним моментом українських визвольних змагань. Нащадок козацького гетьманства Павло Скоропадський, вдало провівши переворот, заступив собою Цент-

ральну Раду. Німецька окупаційна влада прихильно поставилася до рішучого і вольового володаря України. Кадети, в свою чергу, теж зробили з цього акту свої висновки. І першим був такий: господарями в Україні є німці, "самостійність" – лише ширма, за якою хтось ховається. І тому її можна не визнавати, тим більше, що таке визнання було би зрадою Росії. Хоча були серед членства партії й більш реальні думки – визнати Україну, щоб, або борючись із нею, поступово виснажити, або ж "пішовши у владу" привести її до єдності Російської імперії.

Протокол засідання комітету партії кадетів від 3 травня 1918 р. остаточно визначився в своїх стосунках до нової влади в Україні. Було прийнято програму на майбутнє, яка була затверджена з'їздом, що невдовзі відбувся у Києві. У протоколі засідання зазначалося: "Що стосується нового уряду (України), то він є для кадетів сприйнятним головним чином через свою російську орієнтацію... Будь-який реакційний уряд зараз кращий, ніж уряд соціалістичний. За таких умов соціалізм переростає в погром і грабжж... Переворот ми мусимо вітати, тому що він звільняє нас від соціалізму. Та ми повинні утримати реакцію від заходження надто вправо" [22]. Тоді ж була підтвержена звична для кадетів формула співпраці з урядом: персонально членам партії дозволили входження в уряд, але відповідальність за дії уряду партія брати не повинна.

Гетьман одразу оголосив свої монархічні погляди, і для кадетів наспіла можливість нарешті прибрати до рук владу в Україні. Можливість була тим певніша, що П. Скоропадський, який був у дружніх стосунках із багатьма з чільних кадетів, врешті-решт запропонував створити уряд кадету Василенкові. Та поряд із монархізмом, Гетьман наголошував на самостійності. Та це не стало на прешкоді: заради великої цілі – відбудови "єдиної і неділимої Росії", кадети згодні були поробитися і "щирими самостійниками". А 8-11 травня 1918 р. крайовий з'їзд "Партії Народної Свободи" ухвалив: "Заснувати свою Українську Конституційно-Демократичну Партію з мотивами, що найвищі інтереси Краю примушують нас пристосовуватися до нових форм державного життя, та влити в них наш зміст..." [23].

Зрушення в партійних пріоритетах відбулися не тільки в Україні, а й в імперії. На початку червня в Києві перебував один з членів ЦК партії М. Мандельштам. Він, зокрема, повідомив, про цікаву політику партії в Росії. Там існують два центри опозиції більшовикам – реакційно-монархічний та соціалістичний, причому партія кадетів входить водночас в обидва. І справді, їх мали за своїх як демократи, так і монархісти.

А стосовно позиції партії щодо України, то п.Мандельштам наголосив: "Імперська політика ЦК виходить з того положення, що Росія мусить бути єдиною, та окремі її частини можуть бути в ній, як наприклад Україна, на правах федеративної одиниці... Та це зовсім не означає, що вся Росія повинна бути облаштована на началах федерації..." [24]. Іншими словами, щоб повернути на свій лад державне будівництво в Україні, кадети змушені були пристати на досі зовсім ненавистний їм принцип самостійності. Як зазначав очевидець "партія російських патріотів, централістів, несподівано по самі вуха вскочила в холодну воду українського сепаратизму, і то не разом з українською інтелігенцією і демократією, а власне з нелюбою їй нацією та реакціонерами..." [25]. Зокрема, В.Василенко, виступаючи на тому з'їзді, наголошував: "Я не зійду з позицій, котрі потрібні для добра Батьківщини... Українська культура повинна вступити в боротьбу з російською культурою. Ця боротьба буде допомагати розвиткові української культури. Україна може й повинна творитися, як самостійна держава..." [26]. У такт йому глаголив і інший міністр гетьмана, поляк Ржепещький: "Я не хочу каятися тут в утворенні гетьманщини, бо я переконаний, що іншого виходу для 40 мільйонного народу не було... Я прийшов до переконання, що можемо існувати тільки, відокремившись від Росії..." [27]. Ставши на такі позиції українські кадети офіційно відмежувалися від загальноросійської партії, яка все більше схилилася вправо. Мілюков – лідер загальноросійського проводу партії – у виступі перед київськими кадетами наголосив: "І я, і всі ми, в кінці-кінців насамперед рускіє, і працюємо для Росії, ... і служимо Росії..." [28]. І очевидець не зафіксував на тому зібранні гнівного обурення українських кадетів-самостійників. Більш того, Мілюкова зустрічали опесками і стоячи.

А.Гриценко прийшла до висновку: "Незадоволення (кадетами) зростає і тому, що вони взяли надто вправо. Відомо лише, що мілюковська група веде переговори з правими елементами, з якими їх об'єднує питання про реставрацію монархії, ставленню до Установчих Зборів і питань миру..." [29]. Тоді ж Д.Донцов зафіксував у своєму щоденнику: "У Києві з'їзд московських втікачів. Тут є П.Мілюков, багато монархістів. Масмо певні звістки, що вони конспірують з німцями..." [30]. Свідчення важливе тим, що воно характеризує етнічну приналежність оточення Мілюкова – це "московські втікачі". Крім того, доказаним є і факт переговорів Мілюкова з німцями, цьому посвячена значна частина роботи Д.Соловєва "Василенко, Мілюков і самостійність України..." [31]. Мілюков приїхав до Києва з

таємним завданням дійти згоди з німцями на підтримку ідеї відродження великої Росії. Як він сам висловився, ним має бути проведена "глибока розвідка" німців, і попередні переговори про співпрацю [32]. Переговори з ворогом свідчать, як далеко могли зайти кадети в своїй фанатичній відданості ідеї нейтралістської Росії. А посередником став все той же "ширий самостійник" Василенко – який, як міністр, мав добрі зв'язки з німецьким командуванням і ввів у їх коло Мілюкова. Сам П.Мілюков називав В.Василенка "своєю правою рукою". А щодо України, то в розмові з представником німецької військової влади принцом Гессенським, Мілюков відверто пропонував німцям зговір проти української держави. Принц Гесенський пропонував об'єднати Російську імперію навколо Києва. Але П.Мілюков заперечив: "Я не міг би в жодному разі примиритися з створенням нової імперії на Україні... Для імперії ж взагалі основні мої умови такі: єдність громадянства, території і суверенітет центральних органів. У нас зовсім інакше (ніж в німецькій імперії), де шойно постали штучні нестворення, і де живі ще традиції державної єдності..." [33]. Отже, українська держава для П. Мілюкова "штучне утворення", що не має права на життя.

Тому позиція партії в своїх справжніх, ненаграних діях була завжди ворожою до української державності. Це виявлено і в співпраці кадетів з білогвардійськими арміями Денікіна, Колчака та ін. Так, зведення КП(б)У від 9. 10. 1919 р. повідомляло: "Партія кадетів не тільки повністю підтримує вищу тимчасову владу верховного правителя адмірала Колчака і генерала Денікіна, але й бере в ній активну участь. Цілий ряд видатних діячів партії беруть участь в особливий нараді при Денікінові, інші працюють за кордоном..." [34]. Самі кадети теж визнають свою співпрацю з Добрармією. У доповіді до ЦК в.о. голови комітету партії кадетів у Києві Чолганського зазначалося: "Комітет одностороннє висловив готовність надати всесторонню допомогу Добрармії, вбачаючи в ній єдину силу, що ще здатна вивести Росію на шлях відродження і... тому, що основне завдання комітету – боротьба з самостійницькими течіями українства..." [35]. Така була позиція кадетів, і якими б вони гаслами не прикривалися, їх позиція була чітко і однозначно – називалася вона "імперський шовінізм".

Виходячи з того, що на політику партії має значний вплив етнічний менталітет її членства, цікаво проаналізувати як етнічна ментальність проявлялась у партії кадетів. Її до партії кадетів. Партія Народної Свободи була імперською, але це не значить, що вона була і в етнічному плані чисто російською. Безперечно, чільне місце в партії було за росіянами. Аналізуючи склад

проводу партії, зазначимо, що з самого початку керівництво кадетів було в руках етнічних росіян. Але згодом росіян стає все менше, зате все більше в комітети кооптувалося євреїв. Вже через рік євреї мали ледь не більшість в Комітетах. Протокол засідання комітету від 5 травня 1918 р. подає присутність 6 росіян, євреїв – 7, а 22 травня 8 росіян і 9 євреїв. Зверніть увагу, євреїв на 1 людину більше, що давало змогу приймати рішення за їх поданням. Провід партії постійно оновлювався новими членами – євреями. Особливо це кидається в вічі в період літа 1917 р. Так, протокол від 2 червня 1917 р. постановляє: “По питанню залучення до комітету нових членів партії з числа євреїв просити п.Гольдберга Ісаака та п.Димниці Мирена Моїсейовича взяти на себе труд скликати особливі збори членів партії – євреїв з тим, щоб останні назвали осіб для залучення в комітет...” [38]. Для прикладу на засіданні комітету в квітні 1917 р. за один раз в комітет кооптовано з десяти чоловік 5 росіян і малоросів і 5 євреїв: В. Трешіу, Р. Будберг, Л. Таубер, М. Плаский та І. Бергер [39]. Єврейська частка була настільки впливовою, що через них партія кадетів могла впливати і на вибори всередині єврейської Общини в Україні [40].

Причина такої значної частки єврейства в партії кадетів, на нашу думку, в тому, що з самого початку заможне єврейство імперії вмiло використовувало лібералізм партії для розквітання імперського режиму і завоювання, відповідно до своїх капіталів, становища в управлінні і налагодженні зв'язків в уряді та Державній Думі. Відомо ж бо, що самодержавство не допускало євреїв до високої політики. Тому євреї накопичували капітали, щоб у слушний момент купити за них політичний вплив. Партія кадетів якнайкраще відповідала вимогам багатого, але політично невливового єврейства. Насамперед тим, що партія Народної Свободи не була чисто єврейською, бо до єврейських партій було ще певна упередженість з боку людності імперії. По-друге, партія сповiдувала лібералізм – безвідмовний витвір, повсюдно використовуваний євреями для ослаблення держав, з наступним завоюванням у

них керівних позицій. І по-третє, членство партії складала впливова аристократія імперії зі значними зв'язками при дворі. Крім того, партія претендувала на пануюче становище в Думі та уряді. Тому, поки самодержавство було в силі, на чільних посадах в партії були росіяни, але як тільки режим впав і партія стала при владі, провід поступово перебрали євреї. Вони очолювали редакції партійної преси, відділи агітації і фінансові комісії. Так, секретарем партійної редакції був п.Абрамов. Інструкторська комісія по підготовці агітаторів партії була в складі: І.Смельянова, Р.Юлькевича-Будберга, П.Ригардовича-Богуславського, А.Раєвського [42]. А що стосується фінансової діяльності партії, то 29 червня 1917 р. комітет в Україні вирішив: “...в) відкрити підписку в банках від осіб-симпатиків партії Народної Свободи і звернутися до банків з проханням про кредити. До фінансової комісії обрано: М.Ігнатищева, І.Лур'є, Д.Гольдберга, П.Брука, О.Феніна, Г.Линтварьова, П.Богуславського, М.Ланова, Р.Дорогостайського, М.Маєра, В.Кореньова, В.Гольдинова, Л.Пертковича, Є.Вайнштейна, О.Попандопуло, Є.Москова, М.Жмудського, М.Салтикова” [43]. З самого початку комісію очолювала Марія Магнус, далі її замінив Ромуальд Дорогостайський. Чому саме євреїв обрано в комісію і до чийх банків вона зверталася? Звичайно, задіювалися єврейські капітали. А капітали – це вплив. Про вплив єврейської групи в партії свідчить і той факт, що з шести основних кандидатів від губерній до Установчих Зборів одне обов'язкове місце було за євреями [44]. З падінням самодержавства і відреченням Династії єврейство зайняло позицію вельми схожу з позиціями кадетів, їм більше імпонувала єдина і неподільна Росія, як єдиний економічний простір з ліберально-демократичним ладом, ніж низка самостійних держав, причому з різними режимами управління. Таким чином, фактор значної частки євреїв та представників інших нацменшин серед членства партії кадетів у поєднанні з їх політичними пріоритетами зіграло не останню роль у тому, що позиція партії по відношенню до української державності була такою, а не іншою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко А. Політичні сили в боротьбі за владу в Україні (1917-1919).- Київ, 1993.- С. 47.
2. Соловей Д. Василенко, Мілоков і самостійність України.- Вінніпег, 1965.- с.51
3. Центральний Державний Архів Громадських організацій.- Ф. 268.- Оп. 1.- Арк. 1.
4. Там же.- Арк. 2.
5. Гус'єв В. Я не біла ворона серед українців і неукраїнців (з переписки В.Винниченка з газетою Мілокова “Последние новости”)// Трибуна.- 1992.-№ 6.- С. 24-26.
6. Винниченко . Відродження Нації.- Київ-Відень, 1920.- Ч. 1.- С. 104.
7. Там же.- С. 59.
8. Соловей Д. Назв. праця.- С. 46.
9. ЦДАГО.- Ф. 268.- Оп. 1.- Сп. 1.- Арк. 10.
10. Там же.

11. Млиновецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань (1917- 1918). - Львів, 1994. - С. 210.
12. Там же. - С. 80.
13. Соловей Д. Назв. праця. - С. 47.
14. ЦДАГО.- Ф. 268.- Оп. 1.- Спр. 4.- Арк. 9.
15. Там же.- Арк. 10.
16. Там же.- Арк. 158.
17. ЦДАГО.- Ф. 268.- Оп. 1.- Сп. 6.- Арк. 32.
18. Там же.- Арк. 4-5.
19. Там же.- Арк. 73-75.
20. Там же.- Арк. 73-75.
21. Трощинський В. Міжнародні аспекти діяльності Центральної Ради// Трибуна.- 1991.- № 4.- С. 26.
22. ЦДАГО.- Ф. 268.- Оп. 1.- Сп. 6.- Арк. 105-106.
23. Гирський Д. Дивні способи виправдовування антидержавної політики.- Торонто, 1973.- С. 117.
24. ЦДАГО.- Ф. 268.- Сп. 6.- Арк. 129-132.
25. Гриценко А. Назв. праця.- С. 73.
26. Гирський Д. Назв. праця.- С. 118.
27. Там же.
28. Соловей Д. Назв. праця.- С. 29.
29. Гриценко А. Назв. праця.- С. 29.
30. Донцов Д. Рік 1918, Київ. Щоденник.- Торонто, 1954.- С. 29.
31. Соловей Д. Назв. праця.- С. 29.
32. ЦДАГО.- Ф. 268.- Оп. 1.- Сп. 6.- Арк. 145.
33. Соловей Д. Назв. праця.- С. 57.
34. ЦДАГО.- Ф. 1.- Оп. 20.- Сп. 39.- Арк. 68-69
35. Там же.- Арк. 40.
36. ЦДАГО.- Ф. 268.- Оп. 1.- Сп. 10.- Арк. 3-5.
37. Там же.- Арк. 118.
38. Там же.- Арк. 56.
39. Там же.- Арк. 16.
40. Там же.- Арк. 172.
41. Там же.- Арк. 26.
42. Там же.- Арк. 3.
43. Там же.- Арк. 54.
44. Там же.- Арк. 16.

ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ У ПОЛЬСЬКИХ ТАБОРАХ: 1919-1922-й рр.

ПАВЛЕНКО М.

Після розвалу в кінці 1918 р. Австро-Угорської імперії на українських землях, що входили до її складу, було проголошено Західно-Українську Народну Республіку – ЗУНР. Одним із ключових завдань молодій державі стало створення власної армії. В тогочасних умовах було дуже важко це зробити через брак кадрів, коштів, обмундирування тощо. Попри всі труднощі ЗУНР все-таки сформувала свої збройні сили – Українську Галицьку Армію (УГА), яка майже впродовж року гідно протистояла польській експансії. Брак зброї та кадрів компенсувався в ній високими морально-вольовими якостями, духом патріотизму. В її складі з найкращого боку зарекомендували себе як українці-наддніпряни, так і старшини-неукраїнці.

У підсумку УГА не перемогла (та й не могла перемогти) в українсько-польській війні. В подальшому їй доля була трагічною. Частина формувань потрапила в полон до поляків ще під час війни, інші злилися з Армією УНР, але також були роззброєні, а потім інтерновані у таборах Польщі та Чехословаччини. Певна частина загонів УГА були репресовані більшовиками.

Проблема військовополонених та інтернованих постала ще в ході українсько-польської війни. Переговори з цього приводу відбулися у Львові 21-22 і 30 січня 1919 р., тобто після його залишення військами ЗУНР. Їх вели з української сторони представники Державного секретаріату ЗУНР Володимир

Охримович, Степан Томашівський і Лев Ганкевич, з польської – члени Правлячої комісії в справі поранених, полонених та інтернованих Владислав Стеслович, Адам Блажевський, Жигмонт Лясоцький, Олександр Скарбек. Вони закінчилися підписанням 1 лютого 1919 р. Угоди про умови інтернування та полонення українців і поляків [1].

В її основу були покладені принципи Женевської і Гаагської конференцій, що передбачали опіку над пораненими, полоненими та інтернованими. Згідно неї поранених передбачалося лікувати у шпиталях, їх мали право відвідувати і надавати допомогу жіночі організації.

Щодо полонених, то вони розділялись на старшин і рядових. Причому старшини утримувались самостійно, одержуючи грошове забезпечення (в рангах від хорунжого до сотника по 500 п. м. щомісячно, штабові старшини – 800 п. м. щомісячно). Рядові знаходились на повному державному утримуванні і одержували по 30 п. м. щомісячно. В міру потреби всі військовополонені мали бути забезпечені одягом і взуттям та мали право листування з рідними. До категорії інтернованих відносилися лише ті особи, які могли завдати шкоду армії протилежної сторони, їх харчування повинно було відповідати солдатському пайку, а помешкання для них мали бути пристосовані для проживання в зимову пору. До того ж їм планувалось виділяти 3-5 п. м. денно, надавати право відвідань і матеріальної допомо-